

*А. І. Лівінський,
к. с.-г. н., доцент, Одеський державний аграрний університет, м. Одеса*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ТВАРИННИЦТВА У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РЕНОВАЦІЇ

A. Livinsky,
cand. s.-g. sciences, associate professor, Odessa State Agrarian University, Odessa

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ANIMAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF THE STRATEGY OF RENOVATION

У статті проаналізовано сучасний стан функціонування підприємств тваринництва в Україні. Ідентифіковано ключові проблеми, які потребують негайного вирішення. Обґрунтовано необхідність формування стратегії реновацій виробничо-господарської діяльності підприємств тваринництва на основі моделі інноваційного розвитку. Визначено необхідність створення нових харчових технологій, які повинні максимально повно використовувати рослинну й тваринну сировину на основі мембранної й екструзійної техніки, струмів високої частоти й вакууму, сублімації й переетерифікації й інших нових методів. Зазначено, що саме освоєння інноваційних технологій — конкретний шлях переходу від витратного до ресурсозберігаючого типу відтворення.

The article analyzes the current state of functioning of livestock enterprises in Ukraine. Identified key issues that require immediate response. The necessity of forming a strategy of renovation of production and economic activity of livestock enterprises based on the model of innovation development is substantiated. The necessity of creation of new food technologies, which should maximally use plant and animal raw materials on the basis of membrane and extrusion technology, high frequency and vacuum currents, sublimation and transesterification and other new methods, is determined. It is noted that it is the development of innovative technologies — a specific way of transition from cost to resource-saving type of reproduction.

*Ключові слова: реновації, підприємства тваринництва, аграрне виробництво, стратегічний розвиток.
Key words: renovation, livestock enterprises, agrarian production, strategic development.*

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Для переходу до інтенсивних методів ведення скотарства на промисловій основі потрібна науково обґрунтована система заходів щодо реалізації цього напрямку розвитку галузі, що опирається на передовий вітчизняний і закордонний досвід. У багатьох підприємствах тваринництво розвивається без використання інноваційних прийомів інтенсифікації галузі. У сфері тваринництва сьогодні вистачає інтенсивних технологій, але вони нерідко не дотримуються: почасти через відсутність умов, а іноді й через непідготовленість керівників і фахівців підприємств. Інакше кажучи, відчувається дефіцит не технологій, а людей, що знають і впроваджують ці технології — для того, щоб вести галузь на науковій основі. Адже складні завдання реновації виробництва вимагають спеціальних знань.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питання запровадження інновацій у тваринництві для стратегічного розвитку галузі висвітлювались у ба-

гатьох наукових дослідженнях та публікаціях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема В.О. Бабенка, О.М. Вишневської, Є.Б. Скрипник, І.В. Федулової, С. Фрімена та інших. Вагомий внесок в обґрунтування концептуальних засад удосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком аграрного виробництва зробили О.О. Галицький, І.Ю. Гришова, Л.Є. Довгань, М.Й. Малік, О.Б. Наумов, С.С. Стоянова-Коваль, Т.Л. Шестаковська та інші. Проте складність і багатогранність цієї проблеми зумовлюють необхідність проведення подальших досліджень у даній галузі.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті полягає у необхідності обґрунтування факторів, що впливають на стратегічний розвиток тваринництва з використанням інноваційних досягнень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одним з головних джерел задоволення потреб населення в м'ясі є яловичина. У середньому по країні її

питома вага в м'ясоному балансі по роках коливається в межах 44—46 %. В Україні середньорічне виробництво яловичини необхідно довести до 60 % загального обсягу виробництва м'яса в країні [1]. Породний склад великої рогатої худоби переконує, що насамперед збільшення виробництва яловичини повинне здійснюватися за рахунок інтенсивного вирощування відгодівельного молодняку районуваних порід і раціонального використання поголів'я, здатного проявляти гарну енергію росту й давати високоякісне м'ясо. При розведенні в основному худоби молочного напрямку вихід розраховуючи на 1 голову худоби становить 72 кг. При загальному споживанні розраховуючи на душу населення близько 70 кг м'яса частка яловичини не перевищує 30 кг, що в 1,5 рази менше норми.

Основними причинами низького рівня виробництва яловичини є екстенсивні методи ведення галузі, внаслідок чого потенційні можливості великої рогатої худоби в Україні використовуються по енергії росту на половину, а по здавальній масі — на 70—75%. Питома вага корів у череді становить тільки 33%, тоді як у країнах з розвиненим тваринництвом цей показник доведений до 43—45%. Середньодобові прирости ваги молодняку великої рогатої худоби розраховуючи на 1 голову в 1,8—2 рази нижче потенційних можливостей порід. Жива маса поголів'я при реалізації на м'ясо в середньому нижче 400 кг. Причому 15% його нижче середньої вгодованості й худі [1].

Має потребу в зміцненні матеріально-технічна база, в удосконалюванні — галузева структура й посівні площі, в упорядкуванні — економічні відносини з постачальниками молодняку великої рогатої худоби. Значний недобір продукції відбувається також через низький вихід телят, падіж молодняку, нераціональне використання відбракованого дорослого поголів'я, порушень технології й недосконалість організації виробництва, не виправдане приниження ролі промислового схрещування й розвитку галузі м'ясного скотарства, недооцінки матеріальної зацікавленості й соціальних факторів, відсутності цілеспрямованої державної системи використання науково-технічних досягнень й досвіду інноваційного розвитку. Усунення цих стримуючих факторів також сприятиме зростанню виробництва яловичини.

Недостатньо використовується й потенціал господарств індивідуального сектору, хоча чисельність худоби тут росте, і з кожним роком збільшується обсяг реалізації яловичини. Однак відсутність досконалих проєктів ОПГ, недоступність будівельних матеріалів за ціною, слабке зооветеринарне обслуговування істотно впливають на кількість поголів'я в них і стримують ріст м'ясних ресурсів країни [2]. Таким чином, на прискорення інтенсифікації виробництва яловичини можуть позитивно вплинути не тільки тваринники, але й архітектори, проєктувальники, працівники будівельної індустрії.

Однак головний важіль підйому галузі — це зміцнення її кормової бази. Протягом багатьох років в Україні спостерігається диспропорція між чисельністю великої рогатої худоби й забезпеченістю її кормами. За останні 25 років динаміка поголів'я тварин випереджала приріст витрати кормів розраховуючи на одну умовну голову худоби в кілька разів, і в цей час розраховуючи на кож-

ну його перехідну голову щорічно згодовують менше 17 ц кормових одиниць кормів (замість 21—22), у результаті чого продуктивність тварин залишається на низькому рівні [3].

Через незбалансованість раціонів тварин тільки по білку (на 1 кормову одиницю кормів припадає не більше 85г білка) на 1 ц їх приросту ваги витрачається 12,5—13 ц кормових одиниць кормів. Тобто йде перевитрата кормів у скотарстві [1].

Необхідні заходи щодо збільшення запасів висококалорійних кормів. Втім спостерігається розрізненість дій у кормовиробництві, відсутність узгодженості аграрних і промислових підприємств. Тому потрібна концентрація управління підприємствами цієї галузі, на рівні підприємств, об'єднань, районів й областей.

Незважаючи запроваджені заходи щодо зміцнення економіки галузі, витрати праці на виробництво 1 ц приросту ваги худоби залишаються високими (близько 40 людино-годин), а збільшення виробничих витрат вплинуло на частку кормів у структурі собівартості приросту ваги телят. Все це знижує рентабельність виробництва яловичини, що становить сьогодні у провідних підприємствах 6—7 %, а в цілому по галузі спостерігається збитковість (24,8%) [1; 4].

Незадовільний стан справ у скотарстві вимагає прийняття додаткових негайних заходів по реновації й інтенсифікації галузі, що забезпечують ріст обсягів виробництва яловичини, поліпшення її якості й асортиментів, значне підвищення ефективності. Наукою визначені, а практикою підтверджені три основних напрямки інтенсифікації виробництва яловичини [5].

Перший: ефективне використання тваринних районуваних молочних і комбінованих порід, підвищення їх генетичного потенціалу м'ясної продуктивності, інтенсивне вирощування молодняку, забій худоби в молодому віці з більшою живою масою. Експериментальні дані показують, що від молодняку всіх розведених у країні порід у добу можна одержувати 750—800 г приросту ваги, а до дворічного віку він здатний досягати живої маси в 450—500 кг, із забійним виходом у 55—57%. Про це свідчать і виробничі показники ряду підприємств.

Другий: широке застосування промислового схрещування корів і телок молочних порід з виробниками м'ясних порід, інтенсивна відгодівля помісного молодняку. Перші дослідження із промислового схрещування в скотарстві були початі в США наприкінці 20-х років ХХ ст., а тепер центр досліджень і впровадження цього прийому перемістився в Європу. У більшості країн навіть із розвиненим м'ясним скотарством (Великобританія, Франція, Італія) значну частину яловичини виробляють за рахунок вирощування помісів [6].

Проведені в Україні численні досвіди переконують, що отриманий при промисловому схрещуванні молодняк (у порівнянні з однолітками районуваних порід) володіє підвищеною на 10—15% енергією росту, на виробництво одиниці приросту ваги він витрачає на 8—10% менше кормів. Забійний вихід у помісів — у межах 57—58%; у них — найбільш бажаний розподіл жиру в різних частинах тіла і його хімічний склад, що підвищує якість м'яса. На кожну голову помісного молодняку можна додатково одержувати по 40—50 кг м'яса. Досвід показує, що в товарних господарствах на молоч-

них фермах доцільно запліднювати биками м'ясних порід 20% корів. У США для цих цілей щорічно використовується також до 20% маткового поголів'я, у ФРН — понад 30 й у Великобританії — до 50% [4; 7].

З урахуванням сказаного, в Україні повинне бути передбачене значне розширення обсягів промислового схрещування молочних і комбінованих порід з м'ясними.

Третій: прискорення розвитку м'ясного скотарства за рахунок реновації наявного контингенту м'ясної худоби й використання для відтворення помісних телок, отриманих при промисловому схрещуванні в молочному скотарстві.

За останні десятиріччя в Україні відбулося скорочення загальної чисельності худоби (і в тому числі — корів) у суспільному секторі за рахунок молочних корів. Разом з тим намітилася деяка тенденція до розширення масиву м'ясної худоби й помісів, отриманих від промислового схрещування корів і телок молочних порід з биками-виробниками спеціалізованих м'ясних порід. Це цілком закономірно. З ростом молочної продуктивності районуваних порід забезпечення населення молоком вимагає меншої кількості дійних корів, а зростаючі потреби в яловичині зобов'язують розвивати в країні сферу м'ясного скотарства.

Такі зміни в скотарстві мали місце й в інших країнах. Так, у США з 1960 по 1985 р. кількість молочних корів скоротилося з 21 млн до 10,8 млн голів і тепер зберігається на цьому рівні, а виробництво молока зросло за рахунок підвищення їх продуктивності з 2,7 до 5,8 т на рік. При цьому чисельність корів м'ясних порід збільшилася за цей період з 15,7 млн до 35,4 млн голів, і тепер більше 80% яловичини тут одержують від м'ясного скотарства. Аналогічні напрямки в розвитку скотарства спостерігаються також у Франції, Греції, Великобританії, Угорщині, ФРН, Італії й ряді інших країн, де загальне поголів'я корів стабілізоване, а чисельність поголів'я м'ясних порід росте [8].

В Україні м'ясне скотарство початок розвиватися з 60-х років ХХ ст. З-за кордону були завезені бики-виробники й телки герефордської, кіанської, шортгорнської, санта-гертруда, шаролецької, абердинан-гусської, світлої аквітанської й інших порід, які виявили гарні адаптаційні й продуктивні якості.

У 70-і роки м'ясне скотарство України набирало широкі темпи розвитку. Однак надалі в цьому процесі виявився спад. Потім, у другій половині 80-х років, учені знову змогли привернути увагу господарників до цієї галузі [1].

Відсутність у країні вітчизняних спеціалізованих м'ясних порід худоби, низька ефективність імпорту, відносно низька якість яловичини, виробленої від худоби молочних порід, викликають необхідність виведення нових м'ясних порід, попередником яких є вже створені придніпровський і чернігівський, а також знаменський, волинський і південний м'ясні типи худоби.

Перед м'ясним скотарством постає проблема пристосованості до клімату й кормів різних зон України, до умов високої розораності земель, до обмежених випасів і безпасовищного утримання в більшості регіонів країни. Цю галузь варто розглядати не тільки як джере-

ло високоякісної яловичини, але і як племінну базу для промислового схрещування в скотарстві.

Необхідно активізувати роботу з формування самостійної галузі інтенсивного м'ясного скотарства. Для цього необхідне формування мережі спеціалізованих підприємств по розведенню м'ясної худоби — з таким розрахунком, щоб підвищити питому вагу цієї галузі в їх валовій м'ясній продукції до 75%.

Інтенсифікація виробництва яловичини відповідно до викладених основних напрямків дозволить вирішити проблему постачання населення яловичиною. Сучасний стан розвитку скотарства має все необхідне для її успішної реалізації. Цьому сприятиме й подолання диспаритету цін, підвищення закупівельних цін на яловичину від м'ясних порід і помісів великої рогатої худоби [9].

Реновація та інтенсифікація виробництва в галузі залежить від багатьох умов, причому дуже важливо домогтися, щоб ці умови були оптимальними й обов'язково взаємодіяли в комплексі. Багато факторів інтенсивних технологій виробництва яловичини давно вивчені, але постійне, динамічне вдосконалювання поголів'я за рахунок селекційно-генетичних прийомів, будівництво великих високо механізованих комплексів з використанням сучасних матеріалів й обладнання, застосування нових способів заготівлі кормів, підвищення майстерності операторів тваринництва вимагають докорінної зміни традиційних методів ведення галузі, зведення в єдине ціле всього, дотепер відомого в цій сфері, і широкого застосування новітніх, сучасних розробок учених.

Технологія повинна забезпечувати екологічність виробництва, використати всі можливості скотарства, обов'язково бути простою (нескладною) і доступною для всіх виконавців, безвідхідною, сприяти високій культурі виробництва, гарантувати безпеку праці, здоров'я людей і тварин. І звичайно ж, вона повинна бути ресурсо- й енергозберігаючою, економічною — забезпечувати збільшення виходу якісної дешевої яловичини, при одночасному скороченні витрат кормів, праці та інших ресурсів на виробництво одиниці продукції, а також високу рентабельність виробництва в галузі. Для цього необхідно об'єднання теорії й практики — для того, щоб одержувати середньодобові прирости ваги 1 голови великої рогатої худоби у 1—1,5 кг, при витратах на виробництво 1 кг її приросту ваги до 6 кормових одиниць.

При виборі технології й організації виробництва яловичини треба враховувати не тільки вітчизняний, але й закордонний досвід. Звичайно ж, варто пам'ятати, що в кожній країні технологічні особливості виробництва яловичини залежать від природно-кліматичних умов, рівня економічного й інноваційного розвитку, національних традицій ведення скотарства. У світі широко поширене безприв'язне пасовищне утримання поголів'я.

У зв'язку з удосконалюванням структури АПВ повинні відбутися істотні зміни в інвестиційній політиці. Її основні напрямки зводяться до усунення диспропорцій у соціальному розвитку, прискорення технічної реновації виробництва, освоєння ресурсозберігаючих технологій, зниження питомих витрат на будівництво об'єктів.

Виходячи зі сформованого положення, необхідно всіляке сприяння надходженню фінансових і матеріаль-

них ресурсів для інвестування у розвиток АПВ. Наявні дані свідчать про те, що в розвинених країнах наприкінці ХХ — початку ХХІ в. був значний ріст вкладень у цю сферу. У такому випадку агропромислове виробництво нашої країни може ще більше відстати від світового рівня як по кількісних й якісних показниках, так і по продуктивності праці.

Необхідне вирішення екологічних проблем АПВ. Екологічне неблагополуччя в країні з кожним роком здобуває усе більше широких розмірів. Великий негативний внесок тут робить агросфера. Тому все аграрне виробництво має бути екологізованим. У зв'язку із цим постає двоєдине завдання — забезпечити високу продуктивність агробіоценозів і не порушити екологічної рівноваги. Цього можна досягти шляхом так званого органічного землеробства й максимальної адаптації до природних умов, навіть мезо- і мікрорельєфу сільськогосподарських систем.

Головну роль повинні зіграти біологічні фактори, ефективність яких буде зростати з розгортанням біотехнологічної революції, застосуванням ґрунтозахисних технологій і контурно-меліоративної системи землеробства. Ця система здатна призупинити водну ерозію, зберегти ґрунт і зберегти воду.

Важливі екологічні функції виконують інтегровані методи захисту рослин і тварин від шкідників і хвороб, використання органіки, поновлюваних джерел енергії, сільськогосподарської техніки, яка щадить ґрунт, а також агролісомеліорації. Гострі екологічні проблеми постають й у тваринництві, особливо на великих відгодівельних підприємствах. Необхідні нові технології їх утилізації й деконцентрація галузі.

Необхідно створити механізм стимулювання розвитку екологічно безпечного сільського господарства, що включає надання держбюджетних коштів, пільгових кредитів, знижених податкових ставок підприємствам і селянам, що виробляють екологічно чисту продукцію. Зняття цих важких проблем можливе лише на основі безвідходних й маловідходних технологій, нарощування потужностей очисного обладнання.

Разом з економічною реформою повинен відбуватися інноваційний процес. Економічна реформа без розвитку в науці й техніці не принесе вагомих результатів. Економіка стає усе більш науко- і техноємною. З іншого боку, збереження існуючого організаційно-економічного механізму прирікає аграрне виробництво, інші галузі АПВ на несприйнятливості до науково-технічних нововведень, а ця обставина рік у рік відкидає нас назад і збільшує розрив з розвиненими країнами.

Слабка матеріально-технічна база підприємств, перевага ручної праці й архаїчних технологій, варварське відношення до ресурсів і землі, низька якість продукції — це результати недооцінки науки й інновацій. Країна відстала на 20—30 років від передових країн Європи й Америки.

Вироблення стратегії й тактики інноваційного розвитку вимагає урахування соціальних й екологічних наслідків. Сучасні й майбутні науково-технічні досягнення, що дозволяють ефективно використовувати ресурси, повною мірою утилізувати корисні компоненти сировини, розширювати маловідходні й безвідходні технології, біологічні засоби й методи, не повинні порушувати екологічну рівновагу й погіршувати умови життя людини.

Визначення пріоритетних напрямів інноваційного процесу особливо необхідно при зростаючій обмеженості фінансових і матеріальних ресурсів. Необхідно включатися в активне міжнародне співробітництво, завоювати результати, уже отримані світовою наукою.

Із цих позицій потрібно проаналізувати пріоритети наукового пошуку. У розглянутій концепції до пріоритетних напрямів відносяться:

— біотехнологія з виділенням проблем азотфіксації, прискореного створення на основі генної інженерії високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур і порід тварин, пристосованих до інтенсивних технологій і високої окупності витрат;

— створення нових видів продуктів харчування на основі поєднання біотехнологічних і хімічних процесів глибокого розподілу по фракціях сировини й синтезу харчових речовин;

— автоматизація й електронізація виробництва, насамперед розробка й освоєння інформаційних процесів у біотехнології, програмуванні врожаю й продуктивності тварин, інтегрованої системи захисту рослин, аерокосмічної технології моніторингу й управління природними ресурсами, тонкої харчової технології;

— екологізація виробництва й охорона навколишнього середовища, включаючи запобігання ерозійних процесів, мінімізацію операцій по обробці ґрунту, створення систем природоохоронних заходів, виробництво повноцінної й нешкідливої їжі;

— інтенсивні технології в аграрному виробництві;

— маловідходні й безвідходні технології переробки, транспортування, зберігання й реалізації продукції.

У найближчій перспективі можна чекати найбільшого ефекту від інтенсивних технологій, інтегрованих систем захисту рослин, виробництва нових продуктів харчування. У тваринництві перехід на інтенсивні технології може в короткий строк різко підвищити удій, домогтися істотного росту продуктивності худоби на відгодівлі.

У більш віддаленій перспективі, за межами 2025 р., очікується прогрес у створенні нових біологічних об'єктів із заданими властивостями, виробництво екологічно чистого продовольства на основі інформаційних технологічних процесів. Прискорений ріст продуктивності м'ясної й молочної худоби буде забезпечуватися широким використанням трансплантації ембріонів, пересадження ядер соматичних клітин, генною інженерією, що втричі прискорює виведення нових порід.

Потрібно створювати нові продукти харчування й одночасно переборювати відставання сфери зберігання, транспортування й переробки продукції. В країні практично немає сучасного вітчизняного обладнання для харчової промисловості. Необхідно створити нові харчові технології, що максимально повно використовують рослинну й тваринну сировину на основі мембранної й екструзійної техніки, струмів високої частоти й вакууму, сублімації й переетерифікації й інших нових методів.

Освоєння маловідходних й безвідходних технологій включити у виробництво продуктів харчування до 60% вторинних ресурсів у молочної й 80% у м'ясній промис-

ловості. Таким чином, ці технології здобувають стратегічну значимість у більш повному використанні вже наявного сировинного потенціалу.

Не менш масштабні завдання мають бути вирішені в автоматизації, механізації, електронізації. Варто залучати провідних іноземних учених до проектів розвитку АПВ, проведення ними експертизи, а також надавати можливість ученим нашої країни в аналогічній роботі за рубежом. Все це прискорить залучення світового досвіду до рішення невідкладних проблем розвитку АПВ.

ВИСНОВКИ

Перехід до сучасних методів господарювання підвищує роль соціальних факторів. Це викликано ускладненням праці працівників, зростанням вимог до їх загальноосвітньої й професійної підготовки. Проблема загострюється особливостями соціально-демографічного стану в країні. Потрібно для кожної зони обґрунтувати пріоритетні напрямки соціальних проблем, конструювати й моделювати оптимальні рішення по соціальному розвитку, створенню інфраструктури, розселенню, міграції й іншим питанням. Дієвим інструментом для практики ці системи стануть тільки в тому випадку, коли ними оволодіють й їх застосують підприємства й органи управління АПВ.

Наукові й практичні проблеми інтенсифікації аграрного виробництва концентруються в розробці й освоєнні інноваційних технологій. Ще недавно технології оцінювали як один з рядових елементів виробництва. В умовах глибокого перетворення аграрного виробництва технологія стає стрижнем, на якому трансформується все — техніка, біологічні ланки, організація праці, інші фактори виробництва. Інноваційні технології в сутності охоплюють всі елементи системи ведення господарства, а концентрація ресурсів забезпечує найбільшу віддачу. Тому освоєння інноваційних технологій — конкретний шлях переходу від витратного до ресурсозберігаючого типу відтворення.

Література:

1. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2016 рік. — К.: ДССУ. — 2017. — 120 с.
2. Гришова І.Ю. Пріоритетні напрями реструктуризації як метод підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств / І.Ю. Гришова, О.В. Митяй // Економічний простір. — 2015. — № 100. — С. 125—135.
3. Довгань Л.Є. Стратегічне управління [Текст]: навч. посіб. / Л.Є. Довгань, Ю.В. Каракай, Л.П. Артеменко 2-ге вид. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 440 с.
4. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. — 2008. — № 5. — С. 51—55.
5. Наумов О.Б. Стратегічні вектори державного регулювання агропромислового виробництва: інструменти та методи консолідації ресурсів розвитку / О.Б. Наумов, Л.М. Наумова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2017. — № 4. — С. 93—100.
6. Щербата М.Ю. Управління оборотними активами молокопереробних підприємств АПВ / М.Ю. Щербата // Бізнес-навігатор. — 2014. — № 1. — С. 155—159.

7. Gryshova I. Yu., Shestakovska T. L. The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness / I. Ju. Gryshova, T.L. Shestakovska // The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2017. — № 2. — P. 128—133.

8. Gryshova I. Yu. Ukrainian labour migration in the Czech Republic / Wadim Strielkowski, I. Yu. Gryshova // Scientific bulletin of Polissia. — 2016. — № 4 (8). — С. 224—231.

9. Митяй О.В. Альтернативні джерела підтримки та зміцнення економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери / О.В. Митяй, О.А. Хлистуна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: "Економічні науки". — Вип. 9-1. — Ч. 1. — 2014. — С. 57—60.

10. Gryshova I. Yu., Shestakovska T. L. The institutional provision of the development of the consumerism in Ukraine: challenges and perspectives // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. — № 3. — С. 54—62.

References:

1. DSSU (2017), Realizatsiia produktsii sil's'kohospodars'kymy pidpriemstvamy za 2016 rik [Implementation of agricultural products by 2016], DSSU, Kyiv, Ukraine.
  2. Hryshova, I.Yu. and Mytjaj, O.V. (2015), "Priority directions of restructuring as a method of increasing the competitiveness of agrarian enterprises", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 100, pp. 125—135.
  3. Dovhan', L.Ye. Karakaj, Yu.V. and Artemenko, L.P. (2011), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], Tsentru uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
  4. Malik, M.J. (2008), "On the issue of sustainable development of rural territories", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 51—55.
  5. Naumov, O.B. (2017), "Strategic vectors of state regulation of agro-industrial production: tools and methods of consolidation of development resources", *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 4, pp. 93—100.
  6. Scherbata, M.Yu. (2014), "Management of working assets of dairy processing enterprises", *Biznes-navihator*, vol. 1, pp. 155—159.
  7. Gryshova, I.Yu. and Shestakovska, T.L. (2017), "The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness", *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, vol. 2, pp. 128—133.
  8. Strielkowski, W. and Gryshova, I.Yu. (2016), "Ukrainian labour migration in the Czech Republic", *Scientific bulletin of Polissia*, vol. 4 (8), pp. 224—231.
  9. Mytjaj, O.V. and Khlystun, O.A. (2014), "Alternative sources of support and strengthening of economic safety of agricultural enterprises", *Naukovyj visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Serii: "Ekonomichni nauky"*, vol. 9-1, no. 1, pp. 57—60.
  10. Gryshova, I.Yu. and Shestakovska, T.L. (2017), "The institutional provision of the development of the consumerism in Ukraine: challenges and perspectives", *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 3, pp. 54—62.
- Стаття надійшла до редакції 24.06.2018 р.*